

Sint Gregoriusblad

Maandschrift tot bevordering van kerkelijke toonkunst/Officieel orgaan van de
Nederlandse Sint Gregorius-vereniging/Oppericht Januari 1876

Hoofdredactie: Dr. J. Vollaerts S.J., Plompetorengracht 3, Utrecht, past. Jac. Duijves, A'dam
Medewerkers: de zeeerw. heren H. Bruggeman, dr. P. de Bruyn, A. van Hoek, dr. L. Kat,
J. Keet, drs. R. Salomons, mag. P. Schmit O. Carm. en de heren drs. J. Bank, A. de Klerk,
J. Laarveld, prof. R. Lenaerts te Leuven, W. Paap en P. Visser

TWEEENZEVENTIGSTE JAARGANG / NUMMER 12 / DECEMBER 1951

Van onze abonné's betaalden er 70 hun abonnementsgeld nog niet. De administratie herinnerde hen er reeds meermalen aan. Wilt u storten op ons giro-nummer: 75581? De administratie.

DE KARTUIZERS EN DE GREGORIAANSE KWESTIE

II - De zangregeling van Guigo (†1136).

GUIGO, S. Bruno's vierde opvolger als prior van de Grande-Chartreuse, de door S. Bernardus en Petrus Venerabilis van Cluny met hun vriendschap vereerde heilige monnik, de geniale en diepzinnige schrijver van wat Gilson niet gearzeld heeft een der origineelste ascetisch-litteraire meesterwerken van de middeleeuwen te noemen; Guigo, die de van S. Bruno stammende gebruiken op schrift bracht in zijn *Consuetudines* en daarmee de feitelijke wetgever der Kartuziers werd, deze ook muzikaal begaafde Guigo heeft eveneens de zang van zijn orde geregeld.

In een tijd dat de boeken, vooral de zangboeken, ontzaglijk veel werk vergden, met de hand geschreven moesten worden op perkament en diensgevolge kostbaar en daarom zeldzaam waren, werd door de kloosterlingen zoveel mogelijk uit het hoofd gezongen. Alle novicen der Kartuziers moesten ten spoedigste het ganse Psalterium van buiten leren en konden vervolgens beginnen aan het Antiphonarium: „totum Antiphonarium inpectorare”. De zeer gebrekkige verlichting gedurende de lange nachten ochtendgetijden droeg er ook het hare toe bij om het van buiten kennen tot een quasi noodzakelijkheid te maken. Gewoonlijk bleven er op de grote koorlessenaar slechts een of twee met kaarsen verlichte Antiphonaria beschikbaar voor degenen, — de nieuwelingen vooral —, die zich niet op hun geheugen durfden te verlaten. Er moest derhalve veel geoefend worden, zelfs om een beperkt repertoire behoorlijk te kunnen zingen. Van de zorg der oudste Kartuziers voor hun zang getuigt het feit dat ze jaarlijks een kleine negentig zangoefeningen hielden, waarvan de naam „recordatio” al zegt, dat ze vooral memorisatie beoogden. En dat, ondanks de verklaring van dezelfde Guigo die deze recordationes voorschreef, dat de Kartuziers wegens de eisen van hun kluzenaarsideaal niet veel tijd aan zangoefeningen konden besteden en dat hij daarom ook het repertoire ingekort heeft.

Beperking van het repertoire.

Want dat is de zin van Guigo's regeling van de kartuizerzang, gelijk hijzelf uitdrukkelijk verklaart in de ons bewaard gebleven voorrede van zijn Antiphonarium. ¹⁾ En deze

beperking van het repertoire is geen verminking der melodieën geweest, zoals elders, met name bij de Cisterciënsers en Dominicanen, het geval zou zijn. Wanneer volgens het huidige liturgische gebruik der orde de vocalise aan het eind van de Alleluia-verzen in vele gevallen wordt weggelaten, zo is dit een betreurenswaardig misbruik, dat in veel later tijd is ingeslopen en ten slotte regel geworden, en waartegen de handschriften — en niet alleen de oudste — welsprekend getuigen.

Een kleine verminking zou men kunnen noemen de schrapping van alle quilisma's, waarvan de *nota volubilis* wordt weggelaten ofwel als gewone noot gezongen, terwijl in vele gevallen de verlenging der voorafgaande noot in de handschriften en soms zelfs in de huidige drukken (van 1878 en 1897) een spoor heeft achtergelaten in de vorm van een oorspronkelijk op een *mora vocis* duidende verticale streep. Dat de liquescentes geschreven worden als gewone noten, valt wel nauwelijks te laken, wanneer men Guido van Arezzo hoort leren: „si autem vis plenius proferre non liquefaciens, nihil nocet, saepe autem magis placet”.²⁾

Bij de keuze van zijn gezangen voor het kartuizer Graduale en Antiphonarium, liet Guigo zich leiden door het met enige soepelheid toegepaste beginsel, dat de melodieën op schriftuurteksten de beste kansen hadden oud en echt gregoriaans te zijn. Bijgevolg heeft hij, met uitzondering van enkele overoude en eerbiedwaardige nummers als de O-antifonen van de Advent, de Introïtus Ecce advenit (Driekoningen) en Gaudeamus (S. Agatha e.a.), alle niet bijbelse antifonen en responsories geweerd, evenals de sequenties, prosae, tropen en hymnen, die in de elfde eeuw allerwege in steeds groteren getale werden ingevoerd. De composities van het genre dat „Historiae” genoemd wordt en dat, veelal op rijmpjes, leven en mirakelen der heiligen bezong, werden eveneens verboden. Hymnen zijn in zeer beperkt aantal reeds spoedig na Guigo toegelaten, maar voor het overige heeft de orde van S. Bruno zich tot op de dag van heden strikt gehouden aan de liturgisch muzikale normen van haar wetgever. Nieuwe Officies zijn hoge zeldzaamheden gebleven, zodat het repertoire prachtig homogeen en zeer zuiver „gregoriaans” is.

Dat de hoogbegaafde Guigo, met zijn gezonde kritische geest, ook muzikale smaak bezat, blijkt niet alleen uit het negatieve element in zijn regeling van het Antiphonarium Missae et Officii, uit hetgeen hij bewust terzijde gelaten heeft, maar ook uit zijn positieve werkzaamheid, bij voorbeeld uit de keuze der Alleluia's voor de Zondagen na Pinksteren, waarvoor vanouds een uitgebreide serie ad libitum bestond. De daaruit door Guigo gekozen zijn alle opmerkelijk schoon en passen, muzikaal beoordeeld, steeds uitstekend bij het voorafgaande Graduaalresponsorie. Ook de composities der heiligenfeesten, welke, gebruikt voor alle heiligen van dezelfde categorie, het Commune Sanctorum moesten vormen, zijn alle stuk voor stuk meesterwerkjes.

Oorsprong en waarde der kartuizer melodieën.

De oude traditie der Kartuizers, volgens welke S. Bruno zich tot de naburige en als primatiale van Gallië hoog gezag genietende kerk van Lyon zou hebben gewend om zangboeken, mag voor het Graduale beschouwd worden als door de handschriften bewezen. Voor het Antiphonarium staat wel vast dat dit niet van Lyon gekomen is, doch waar zijn oorsprong ligt, is tot op heden nog niet uitgemaakt. Sommige aanwijzingen schijnen te duiden op Metz, wellicht via Molesme en Sèche-Fontaine, waar S. Bruno zijn monastiek leven begonnen was, en (of) via Cluny, tot welke orde bisschop S. Hugo van Grenoble behoorde, die, volgens Guigo zelf, hem behulpzaam was bij de regeling van het repertoire. De kwestie zal te eniger tijd nog eens grondig moeten worden bestudeerd.

Alle oudste handschriften van het kartuizer Graduale, de midden- en laat-twaalfde-eeuwse, zijn geschreven in het aquitijnse notenschrift,³⁾ en zijn alle diastematisch, dat is op twee, drie of vier notenbalken. Ze bevatten een voor die tijd merkwaardig

zuiver overgeleverde lezing van de gregoriaanse melodieën, met meermalen varianten die gunstig afsteken bij de lezing der huidige Vaticana en in enkele gevallen bewezen authentiek zijn. Een der schoonste is wel de alleen bij de Kartuizers bewaarde, zéker oorspronkelijke lezing van de passage „quare faciem tuam avertis”, uit de onovertroffen Introïtus „Exurge” van Sexagesima. Deze zin heeft bij de Kartuizers de noten: re-fa-sol-la sol-la fa *mi-re* fa-sol fa-mi-fa re *do-mi* mi.

Moge het kartuizer gregoriaans dus wat de melodieën betreft „tekenen des tijds” vertonen, als elfde-eeuws niet in alle opzichten de zuiverheid, niet al de fijne nuances bezitten van de zang die wij aflezen uit de documenten, welke het dichtst tot op S. Gregorius teruggaan, zo staat het toch vast dat deze melodieën, zoals de eerste volgelingen van S. Bruno ze hebben gezongen, overvloedig de elementen van zielsverheffende, vergeestelijkte schoonheid bevatten, welke de contemplatieve monnik voor zijn opgang tot de Allerhoogste in lof- en smeekgebed behoeft. De generaties van Kartuizers, die sinds de elfde eeuw steeds weer hun tijdgenoten bewondering afdwongen door hun wereldvluchtig en toch zo merkbaar wereldheilgend leven,⁴⁾ hebben gedurende de lange nachtwaken in stemmig halfduister, bij de treffende, streng-eenvoudige vieringen der Conventmis, bij de namiddagse Vespers, in deze zang hun bezieling gevonden, en als men de oudtijds zo in aanzien staānde Revelaties der H. Birgitta mag geloven, zou Christus zelf deze zang der Kartuizers aan de heilige en haar monialen hebben aanbevolen, omdat hij „veeleer de zoetheid der ziel, ootmoed en godsvrucht ademt, dan enig ijdel gepraal”.

BENOÏT DU MOUSTIER.

Aantekeningen.

1) — De tekst van Guigo's voorrede op zijn Antiphonarium kan men vinden in de Dictionn. d'Archéologie et de Liturgie van Cabrol-Leclercq, art. „Chartreux”, I 2°.

2) — Guidonis Aret. Micrologus, bij Gerbert, Scriptorum eccles. de Musica sacra potissimum, t. II, p. 17.

3) — Het notenschrift van het 12de-eeuwse kartuizergraduale, dat in de bibliotheek der Engelse kartuize Parkminister bewaard wordt, en aanvankelijk werd aangezien voor Beneventijns, is ten slotte gebleken een bijzondere vorm van het Aquitijnse te zijn.

4) — De invloed der Kartuizers op b.v. de ontwikkeling en verspreiding der mystiek, van vele devoties (Rozenkrans, H.H. Wonden, H.H. Harten, enz.), op de hervorming van vele kloosterorden, is onberekenbaar geweest.

HET KERKMUZIKALE LEVEN IN LIMBURG

DE heer Th. Denessen begint zijn artikel in de November-aflevering 1951 van het St. Gregoriusblad met: „Men zegt, dat er op kerkmuzikaal gebied een grote opbloei te constateren valt. Wij weten echter niet, of dit wel zo is.”

Als de heer Denessen niet weet, of dit wel zo is, waarom schrijft hij er dan over? Onzes inziens weet hij inderdaad niet, want zijn redeneringen, die hij in zijn artikel ontwikkelt, zijn éézijdig, onlogisch en onvolledig, ondanks het feit dat hij „stad en land heeft afgesjouwd, om naar Hoogmissen en Vespers te horen”.

Op enkele punten kan ondergetekende het met de heer Denessen eens zijn:

1) Het is waar, „dat er steeds meer mensen komen, vooral ook onder de jongeren, die de beste voornemens hebben en een dosis idealisme”. Al hebben we in de regel aan voornemens niet veel, toch is de bewering van de schrijver een *basis* voor opbloei, ook thans in feite.

2) Wij zijn het met schrijver eens, dat „de grootste moeilijkheden in de practijk van een andere aard zijn dan van muzikaal-technische en -aesthetische”, want als dat het geval was, kon er van opbloei al helemaal geen sprake zijn.